

Ievads piecās tibetiešu tradīcijās, no Aleksandra Berzina lekcijas.

Piecas tibetiešu tradīcijas: četras budistu un bona. Četras budistu tradīcijas – ir ņjingma, kagju, sakja un gelug. Piektā ir pirms budisma bon tradīcija. Bieži šo nosaukumu galotnēs dzirdama zilbe „pa”, kas apzīmē tradīcijas sekotāju, piemēram, „gelug-pa” – tas, kurš seko gelug tradīcijai.

Budisma nostiprināšana valdnieka Songcena Gampo laikā.

Piecu tibetiešu tradīciju nostiprināšanās vēsture sākās mūsu ēras VII gs. Šā gadsimta sākumā valdnieks Songcens Gampo no Centrālās Tibetas iekaro Rietumtibetas valsti Šang-Šung, un izveidoja pirmo apvienoto Tibetas impēriju. Tolaik valdniekiem bija ierasti ņemt par sievām kaimiņu valstu princeses, jo bija mazticams, ka kaimiņu valdnieki uzbruktu pilīm, kurās dzīvo viņu meitas. Valdnieks Songcens Gampo apprecējās ar princesēm no Ķīnas, Nepālas un Šang-Šung. Princeses sev līdzī atnesa savu zemju reliģijas. Ķīniešu un nepāliešu princese atveda budistu tekstus, bet Šang-Šung princese – bon, Šang-šung valsts reliģijas ticējumus.

Agrajā periodā budismam Tibetā nebija lielas ietekmes. Galvenais veikums bija pirmā valdnieka uzceltie trīspadsmit budistu templi. Tolaik tibetieši kartēs savu valsti attēloja kā zemē guļošu sieviešu dzimuma dēmoni. Izvēlējies „dēmones” ķermeņa trīspadsmit vietas, gluži kā akupunktūras punktus, imperators lika katrā uzcelt budistu templi, lai pakļautu un nostiprinātu Tibetas „dēmones” enerģiju. Tā budisms atnāca Sniegāju zemē.

Valsts tālākajai apvienošanai Songcenam Gampo bija nepieciešams alfabēts, lai spētu rakstīt tibetiešu valodā. Tāpēc viņš sūtīja savu ministru Tonmi Sambhotu pēc alfabēta uz Hotanu – nevis uz Indiju, kā to stāsta tradicionālie tibetiešu avoti. Hotana bija Centrālās Āzijas budistu valsts, uz ziemeļiem no Rietumu Tibetas. Ministra izvēlētais ceļš uz Hotanu veda caur Kašmiru. Ieradies Kašmirā, ministrs konstatēja, ka meistars, kuru satikt viņš bija devies uz Hotanu, tobrīd atrodas Kašmirā. Tādā veidā, radās stāsts, ka tibetiešu rakstība ieviesta no Kašmiras. Ortogrāfijas analīze rāda, ka tibetiešu alfabētam piemīt īpatnības, kas raksturīgas tikai Hotanai. Tolaik Tibeta pat vairāk ietekmējās no Ķīnas un Hotanas budisma, ne kā no Indijas budisma. Nu, bet lai kā arī tur būtu bijis, tajā agrajā periodā bon reliģija Tibetā bija lielāka ietekme kā budismam. Valstiskie rituāli tika izpildīti bon tradicionālajās ceremonijās.

Vecais izplatīšanās periods (ņjingma).

VIII gadsimta vidū tronī kāpa cits slavens valdnieks - Trisongs Decens (742–797). Viņš bija saņēmis pareģojumu par budisma mācību nākotni Tibetā, un sekojot šim paredzējumam, uzaicināja slaveno indiešu budisma skolotāju Šantarakšitu. Drīz pēc tam, kad bija ieradies indiešu skolotājs, izplatījās bakas. Galma ministri, kas pretojās jebkurai citzemju ietekmei Tibetā, apvainoja epidēmijas izplatībā Šantarakšitu un padzina viņu no Tibetas. Pirms savas prom došanās Šantarakšita ieteica valdniekam ataicināt Guru Rinpoče, Padmasambhavu, lai viņš ierastos Tibetā un pakļautu nelabvēlīgos apstākļus un problēmas. Trisongs Dacens sekoja šim padomam: Padmasambhava ieradās un atbrīvoja Tibetu no „piemaisījumiem”. Pēc tā valdnieks aicināja Šantarakšitu atgriezties. Tolaik valstī jau bija uzcelti vairāki budisma templi, tagad nedaudz uz dienvidiem no Lhasas, Samjē viņi uzcēla Tibetā pirmo klosteri. Indiešu skolotājs novadīja pirmās Tibetā mūku iesvētības.

Guru Rinpoče Tibetā sniedza dažas mācības, bet patiesībā viņš tad mācīja ne pārāk daudz. Lielākoties viņš nodarbojās ar tekstu slēpšanu, pa cik uzskatīja, ka tibetieši

tolaik vēl nav gatavi tos uztvert. Šie teksti attiecās uz augstākajām tantriskajām mācībām, *dzogčen*, vai pabeigto pilnību.

Turpmāk Samjes klosterī kopīgi strādāja daudzi skolnieki no Ķīnas, Indijas un Šang-Šungas. Pamatā viņi sastādīja un tulkoja tekstus, kas attiecās uz viņu pārstāvētajām tradīcijām. Drīz budisms kļuva par valsts reliģiju. Ķīniešiem tolaik bija liela ietekme, un katru gadu Ķīnas imperators nosūtīja divus mūkus uz Samje. Ķīniešu mūki pārstāvēja *čeņ* tradīciju, japāņu *dzen* priekšteci.

Šantarakšita paredzēja tuvojošos konfliktu ar ķīniešiem. Nedrīkst aizmirst, ka reliģijas vēsture neatīstās vakuumā, bet kopsakarībā ar politisko vēsturi, un starp Ķīnu un Tibetu tolaik bija daudz karu. Šantarakšita teica, ka nepieciešams uzaicināt viņa skolnieku Kamalašilu, lai nogludinātu iespējamās problēmas.

Tajā laikā valdnieks Tricongs Decens nosūtīja daudzus tibetiešus uz Indiju, lai viņi atvestu mācību un aicinātu uz valsti vairāk indiešus. Pa cik Tibetai bija vairāki kari ar Ķīnu, un ministri pretojās jebkurai citzemju ietekmei Tibetā, saprotamas vajāšanas, kam tika pakļauts bon galmā un Samjes klosterī. Galu galā, bonpo frakcijas locekļi lielākoties bija no Šang-Šungas. (Tolaik galmā bija trīs frakcijas – viena proķīniska, viena porbudistiska un proindiska, un viena konservatīva, no Šang-Šungas bonpo. Visas frakcijas bija pret citzemju ietekmi, tikai katra to izprata savādāk. Ministri, par kuriem ir runa, bija no Samjes klostera un atbalstīja indiešu budismu, būdami pret ķīniešu ietekmi un pret bon. Sākumā šī probudiskā, proindiskā frakcija izdzina konservatīvo bon frakciju, vēlāk arī proķīnisko frakciju. Bon frakcija bija pret Indiju un budismu).

Bez tam, starp indiešu pusi pārstāvošo Kamalašilu, un Ķīnas pārstāvjiem noritēja debates, kurās ķīniešu puse piedzīvoja zaudējumu. Saprotams, čeņ meistari nekādos apstākļos nespētu debatēs uzvarēt loģikas meistarus no Indijas. Tās pat nebija sacensības: čeņ praktizētāji neapgūst loģiku. Ir iemesls apgalvot, ka šīs debates bija politisks solis, lai būtu atrastu iemeslu ķīniešu padzīšanai un indiešu budisma nostiprināšanai kā Tibetas budisma pamatformai. No visām Tibetas kaimiņu valstīm un impērijām Indija vienīgā nerādīja militāra iebrukuma draudus.

Pēc šiem notikumiem tika paveikti vēl vairāk tulkojumi. IX gadsimta sākumā ar valdnieka atbalstu zinātnieki sastādīja sanskrita – tibetiešu vārdnīcu, un tulkojamo terminu stilus un standartus. Interesanti atzīmēt, ka pie vārdnīcas strādājošie zinātnieki tajā neiekļāva terminus, kas attiecināmi uz tantru: jau tajā laikā tantra izsauca diezgan daudz strīdus.

IX gadsimta vidū valdnieks Langdarma sāka bēdīgi slaveno budisma vajāšanu. Iespējams, objektīvāk būtu izskatīt šīs vajāšanas kā reakciju uz Samjes vadītāju un mūku centieniem iegūt pārmērīgu varu pār valdību, nevis dēmonizēt Langdarmu, kā tas tiek darīts reliģiskajos avotos. Klosteru uzturēšanai valdībai nācās celt nodokļus, un šī ekonomiskā nasta kļuva neizturama.

Patiesībā Langdarma slēdza klosterus, bet neiznīcināja budismu. Viņš neiznīcināja budisma bibliotēkas, pa cik Atiša tās atrada, nākamajā gadsimtā apmeklējis Tibetu. Budisms turpinājās ārpus klosteriem. Tradīcija, kas radās tā sauktajā „vecajā izplatīšanās periodā” (vecu tulkojumu laikā) un eksistē kopš tā laika, vēlāk kļuva pazīstama kā „vecā tradīcija”, ņjimgmas tradīcija.

Jaunais izplatīšanās periods.

Kā jau tika teikts, bon vajāšanas sākās daudzus gadus pirms budistu vajāšanām. Līdzīgi kā Guru Rinpoče un citi tā laika budistu skolotāji, arī daži bon meistari tāpat saglabāja tekstus noslēpjot vēlākai atrašanai. X gadsimta sākumā bonpo sāka atjaunot savus tekstus, kas saturēja ne tikai tantru, bet arī sutras. Bon tradīcijas mācības ļoti

līdzīgas analogiskām budisma mācībām. Diezgan interesanti atzīmēt, ka bon sāka atklāt un padarīt vispārpieejamus vērtīgos tekstus pirms tas kļuva tradicionāls budismā.

X gadsimta beigās Tibetā bieži kļūdaini skaidroja tantru – tas attiecas ņjungmas tradīcijā, pa cik tā izdzīvoja ārpus klosteriem. Cilvēki tantru uztvēra pārāk burtiski, īpaši tās daļas, kas kā šķita, attiecas uz seksu un vardarbību. Interese par seksu un vardarbību mūsu sabiedrībā nav nekas jauns; neapšaubāmi, šī interese bija arī tolaik.

Tad, tāpat kā agrāk, valdnieks sūtīja mācekļus uz Indiju, lai tie atgrieztu mācību un pacenstos izlabot kļūdainos skaidrojumus. Galvenokārt kļūdainā izpratne bija izveidojusies tāpēc, ka vairs nebija klosteru, kuros mācības studēšana un prakses tiktu standartizētas. Tā izveidojās kustība, kas saucās „jaunais izplatīšanās periods” (*sarma*, jauno tulkojumu periods). Tieši tad tika likti pamati Tibetas budisma kadam, sakja un kagju tradīcijām. Indijā šie nosaukumi nav sastopami. Tās radās pateicoties tam, ka daudz dažādu tulkotāju devās uz Indiju un Nepālu, un atgriezās ar dažādiem tekstu, mācību apkopojumiem, un tantrisma tradīciju iesvētību pilnvarojumiem. Bez tam Tibetā ieradās dažādi indiešu, nepāliešu un kašmiriešu skolotāji. Pateicoties šiem skolotājiem, izveidojās dažādas tibetiešu mācības pēctecības nodošanas līnijas.

Šī parādība ļoti līdzīga mūsu dienās novērojamajai. Uz rietumiem dodas daudz Tibetas lamu. Rodas iespaids, ka viņi gandrīz savstarpēji nesadarbojas, un daudzi no viņiem dibina savus Dharmas centrus. Daudzi rietumnieki dodas uz Indiju un Nepālu, lai mācītos no trimdā dzīvojošajiem tibetiešu skolotājiem. Tāpat daudzi no šiem rietumniekiem atgriezušies dibina savus Dharmas centrus. Tagad sastopamas tādas Mācības nodošanas līnijas kā Kalu Rinpoče līnija, Šamara Rinpoče, Sogjala Rinpoče Namkhajja Norbu Rinpoče, Lamas Ješe, geše Thubtena Ngvanga, Trungpa Ripoče līnijas, un tas turpinās. Neviena no šīm Mācības pēctecības nodošanas līnijām neeksistēja Tibetā. Rietumos ir cilvēki, kuri saka: „Esmu Kalu Rinpoče sekotājs”, „esmu Namkhajja Norbu sekotājs”, - tas ir, mēs identificējam sevi ar skolotāju. Tibetā mācības nodošanas līnijas formējās tādā pašā veidā, kā tās formējas mūsu dienās rietumos. Tās bija jaunas mācības nodošanas līnijas, kādas neeksistēja agrāk.

Tāpat kā tolaik, arī mūsu dienās daudzi cilvēki mācās pie dažādiem atšķirīgiem skolotājiem. Cilvēki studēja dažādas mācību pēctecības nodošanas līnijas, un šīs līnijas kādos veidos krustojās, sajaucās. Tā vietā, lai veidotu Dharmas centrus, viņi dibināja klosterus. Vēlāk – un gribas ticēt, ka tā notiks arī tagad Rietumos – dažas no šīm līnijām ar saviem spilgtajiem skolotājiem un mācībām apvienojās, lai izveidotu dzīvotspējīgu skolu skaitu. Divsimt dažādiem budisma novirzieniem nav iespējams izdzīvot. Dažādu prakšu, mācību un tantrisko iesvētību līnijas apvienojās un izveidoja kadam, kagju un sakja skolas. Dažādās līnijas, eksistējušas Tibetā pirms šīs jaunās fāzes, izveidoja ņjngmas un bon skolu. Līdz šā perioda eksistēja tikai atsevišķi klosteri, kas nebija apvienoti kādā organizētā skolā.

Piecām tibetiešu tradīcijām nepiemīt kādas iekšējas, sākotnēji tām eksistējošas atšķirīgas īpašības, bet dažādu mācību līniju skolotāju vienošanos apvienojoties – mācību līnijas un iesvētību pilnvarojumi, kurus pasniedza Tibetu apmeklējošie skolotāji. Šādā veidā veidojās budisma un bon tradīcijas.

Kadam un gelug.

Kadam mācības pēctecības līnijas sākumu saista ar Atišu, indiešu meistarū. Viena no šīs tradīcijas raksturīgākajām īpatnībām bija *lodžong* mācība. Parasti lodžong tulko kā „prāta treniņš”, vai precīzāk „attīrīta prāta stāvoklis”. Šī pēctecības līnija sadalījās trīs līnijās, bet pēc tam tika no jauna Congkapas apvienota un reformēta, XIV gadsimta beigās un XV gadsimta sākumā., kļūdama par gelug tradīciju.

Viens no lieliskākajiem Congkapa sasniegumiem bija, ka viņš izlasīja gandrīz vai visu tolaik eksistējošo budisma literatūru. Daudzi teksti tibetiešu valodā eksistēja dažādos variantos. Liela daļa no tiem bija tulkoti trīs, vai pat četras reizes, un papildināti ar ievērojamu komentāru daudzumu. Congkapa izlasīja un sistematizēja gandrīz visus šos tekstus, gan sutras, gan tantras tekstus. Savos komentāros un paša tekstos viņš rakstīja apmēram tā: „Kas attiecas uz šo izvilcumu, tad šajā versijā tas tulkots šādi, bet tajā tādi, un šis komentārs to paskaidro šādi, bet cits tādā veidā. Taču šis tulkojums vai šis izskaidrojums ir nelōģisks, un tam nav jēgas, tāpēc, ka ir pretrunā ar to un to...”

Tādā veidā Congkapa nonāca pie attiecīgi pareiza VISU pamata tekstu tulkojuma un izpratnes. Viņš nepasludināja: „Šis izvilcums nozīmē, lūk, to, tāpēc, ka es tā teicu”, - viņš visu pamatoja ar loģiku un secinājumiem. Vēl vairāk, viņš pievērsa īpašu vērību uz tekstu īpaši sarežģītajām vietām, kuras pārējie sliecās izlaist. Viņa darbi kļuva par gelug skolas pamatu.

Congkapam bija daudz skolnieku. Vienu no viņiem vēlāk nosauca par pirmo Dalailamu, lai gan tituls „Dalailama” šajā pēctecības līnijā netika lietots līdz pat trešajam iemiesojumam. Trešajam Dalailamam šo titulu deva mongoļi. Un Piektais Dalailama, arī ar mongoļu atbalstu, ieguva politisko varu Tibetā. Mongoļi to darīja, lai pirmkārt pārtrauktu Tibetā 150 gadus ilgušo pilsoņu karu un veicinātu vienotību un stabilitāti visā Tibetas teritorijā. Dalailama kļuva par visu Tibetas tradīciju aizbildni, ne tikai gelug tradīcijai, kaut gan Dalailamas pēctecības līnija sākotnēji nākusi no gelug skolas. Piektais Dalailamas galvenais skolotājs kļuva pazīstams kā Pirmais Pančelama.

Sakja.

Sakja mācības pēctecības nodošanas līniju galvenokārt sākas ar indiešu meistarū Virupu. No viņa nākusi mācība, pazīstama kā *lamre*, vai auglības ceļš, sakja tradīcijas pamata mācība, apvienojot sutru un tantru. Sakja skola attīstījās pateicoties piecu agro meistarū pēctecības līnijai, kuri piederēja vienai dižciltīgai ģimenei. Vienam no viņiem, Čogjalam Pagpam (Sakja Pagpa), XIII gadsimtā Ķīnas mongoļu imperators Hubilaj- hans piešķīra Tibetā politisko varu. Šis solis pirmo reizi jauno tulkojumu perioda laikā uz laiku atjaunoja Tibetas politisko vienotību.

Kagju

Kagju tradīcijā ir divas pamatlīnijas. Viena – šangpa kagju, pēctecības līnija, kuru vadīja beidzamais Kalu Rinpoče. Šī līnija sākās ar tibetiešu meistarū Ķjungpo Naldžoru, kurš devās uz Indiju XI gadsimta sākumā, un atnesa mācību, kuru galvenokārt apguva no Naropas un divām dižajām sieviešu meistarēm – joginēm Nigumes un Sydhaciddhi.

Otra kagju pamatlīnija ir dagpo kagju. Šī mācības līnija tāpat sākās no Naropas, tālāk no viņa skolnieka Tilopas, kura skolnieks bija tibetietis Marpa (Tulkotājs), savukārt kura skolnieks bija slavenais Milarepa, un beidzot Gampopa. Pēc Gampopas viņa skolnieki, un pēc tam arī nākošās paaudzes, sadalīja šo līniju divpadsmit mācības pēctecības nodošanas līnijās. Mūsu dienās no šīm divpadsmit plaši izplatītas, un rietumos pazīstamas ir trīs. Karma kagju skolu nodibināja Pirmais Karmapa – Gampopas tiešais skolnieks (<http://www.kagyu-kdl.ru/>) . Divas citas – drugpa kagju un drikung kagju.

Tradicionāli katra no šīm kagju skolām bija neatkarīga, tas ir vienas vadības visām trijām kagju tradīcijas līnijām nebija. Kad patreizējā tibetiešu trimdinieku sabiedrība bēga uz Indiju pēc sacelšanās apspiešanas 1959 gadā, visveiksmīgākais vadītājs no

izbēgušajām kagju mācības līnijām bija Sešpadsmitais Karmapa. Lai veiksmīgi tiktu ar pārceļšanās grūtībām, viņš uz laiku tika izvēlēts par visu kagju līniju galvu. Tagad dažādās kagju tradīcijas atkal attīstās neatkarīgi.

XI gadsimta sākumā, kad radās jaunās tradīcijas skolas, ņjingmas tradīcijas meistari sāka atklāt līdz tam laikam apslēptos tekstus. Longčepa tos sakopoja vienkopus XIII gadsimtā, lai noformētu ņjingmas skolas tekstuālos pamatus. ņjingmas tradīcija, iespējams ir vismazāk apvienotā Tibetas tradīcija, katrs šīs tradīcijas klosteris ir samērā neatkarīgs.

„Bezkaislīgo” kustība rime.

Vērts pieminēt vēl vienu kustību, tieši *rime* vai „bezkaislīgo kustību”. Tā parādījās XIX gadsimta sākumā, Tibetas dienvidaustrumos, Kham provincē. Visi šo tradīciju veidojošie meistari nākuši no kagju, sakju un ņjingmas tradīcijām. No viņiem pazīstamākais, šķiet bija Pirmais Kongtruls Rinpoče – Džamgongs Kontruls. Galvenais iemesls rime kustības dibināšanai bija saglabāt visu tradīciju tekstus un mācības, ieskaitot gelug, kas tolaik jau bija kļuvuši reti.

Daži rietumu zinātnieki uzskata, ka rime kustībai ir arī citi, politiski mērķi. Gelug skola bija kļuvusi pārāk varena, un kļuvusi par Centrālās un Ziemeļaustrumu (Amdo) Tibetas galveno tradīciju. Vēl vairāk, šīs skolas pārstāvji sastādīja Centrālās Tibetas valdības vairākumu. Citas tradīcijas varēja izjust potenciālus draudus. Tajā pašā laikā viņi varēja uzskatīt, ka darbojoties kopā, spēš ne tikai saglabāt savu individualitāti, bet arī piedāvāt alternatīvu apvienoto spēku Tibetā.

Tas arī būtu ļoti īsi par galvenajām tradīcijām, kuras pārstāv tādas figūras kā Dalailama, Pančelama un Karmapa.

Bon kā piektā tibetiešu tradīcija.

Parasti uzskata, ka Tibetā ir četras garīgās tradīcijas, proti, ņjingma, kagju, sakja un gelug, pie kam gelug ir agrākās kadam tradīcijas reformētā versija. Taču kad 1988. gada decembrī Viņa Svētība Dalailama sasauca Indijas pilsētā Sarnathā dažādu tradīciju *tjulku* (pārdzimušu lamu) konferenci, viņš pasvītroja, ka nepieciešams ieslēgt tibetiešu tradīcijās arī pirms budisma bon tradīciju, sakot, ka tādā veidā eksistē piecas tibetiešu tradīcijas. Viņš skaidroja, ka nav tik svarīgi, vai bon uzskatām par budisma tradīciju vai ne. Tā bon forma, kas attīstījās XI gadsimta sākumā, ieguvusi daudz kopīgu īpašību ar budisma tradīcijām, lai būtu iespējams izskatīt visas tradīcijas kā kopīgas.